

Af: **Marianne Nord Hansen**, sygeplejerske, cand.scient.soc., formand for Senfølgerforeningen, **Peter Reichert**, lead auditor, cand.brom., bestyrelsesmedlem i Senfølgerforeningen, og **Charlotte Hammer**, cand.mag., næstformand i Senfølgerforeningen - formand@senfoelger.dk

Den praktiserende læge er gatekeeper for patienter med kræftsenfølger

Mange patienter plages af senfølger efter endt behandling. Den praktiserende læge spiller en central rolle for disse patienter, men mange er i tvivl om, hvor de kan få hjælp til senfølger.

Gennem de seneste par år er der etableret senfølgeklinikker rundt om i landet, og nye dukker stadig op. I en god kræftopfølgning benytter de praktiserende læger de eksisterende muligheder for at kunne henvise senfølgeramte til bl.a. landets senfølgeklinikker.

Der er dog aktuelt utilstrækkelig viden i almen praksis om senfølgeklinikkernes fysiske placering og optagekriterier. Denne artikel præsenterer en oversigt over landets senfølgeklinikker. Formålet er at bidrage med viden om de forskellige muligheder for specialiseret udredning og behandling af senfølger efter kræft til brug for de praktiserende læger.

Hvad er senfølger?

I vurderingen af kompleksiteten af pa-

tientens senfølger vil den praktiserende læge være afhængig af både den viden og helhedsforståelse, som er opbygget om patienten, kombineret med et sundhedsfagligt skøn og DSAM's vejledning for kræftopfølgning, som er af høj faglig kvalitet. Den praktiserende læges faglige skøn er et centralt vurderingskriterium, og det er velkendt, at almen praksis udreder og behandler de mere generelle senfølger.

Definitionen på senfølger betyder, at den praktiserende læge kan blive kontaktet af patienter, som både i starten af kræftforløbet eller senere (måske år efter) kan præsentere diffuse symptomer, der måske er senfølger.

I dag skelnes mellem to typer af senfølger. Sygdomsspecifikke senfølger er relateret til de organer, hvor kræftsygdommen var og blev behandlet, f.eks. kronisk diarré, inkontinens, synkebesvær, mund- og tandproblemer eller lymfødeme. Generelle senfølger går på tværs af kræftdiagnoser og omfatter f.eks. kræftrelateret træthed, søvnproblemer, kognitive dysfunktioner, frygt for tilbagefald, smerter, depression og seksuelle problemer.

Hvad oplever patienterne?

Mange patienter oplever, at de ikke bli-

ver hjulpet med deres senfølger. Således viser en større dansk undersøgelse, at 35 % af kræftpatienter i efterforløbet er i tvivl om, hvor de kan få hjælp til deres senfølger. Patienterne giver udtryk for, at de må kæmpe en kamp og er ladt alene. De mangler viden og information om senfølger, og mange har ikke ressourcer til at opsøge hjælp.

Kræftens Bekæmpelses barometerundersøgelse fra 2019 viste, at 50 % af kræftpatienter i efterforløbet ikke ved, hvilke tegn på senfølger de skal være opmærksomme på. I samme undersøgelse svarer 21 %, at de har oplevet selv at stå med en del af

DEFINITION PÅ SENFØLGER

"Senfølger er helbredsproblemer, der opstår under primær behandling og bliver kroniske, eller som opstår og manifesterer sig måneder eller år efter behandlingen er afsluttet. Senfølgerne omfatter ny primær kræftsygdom og fysiske, psykiske eller sociale forandringer, der er en følge af kræftsygdommen og/eller behandlingen af denne." (Sundhedsstyrelsen, 2017)

Overzicht senfølgeklinikker

Senfølgerforeningen
Et godt liv med og efter kræft

Senfølger	Senfølgeklinik	Tilbud	Optageområde	Henvises af
Alle former for kræftsenfølger	Klinik for Senfølger efter Kræft i Roskilde, Sjællands Universitetshospital Roskilde	Udredning, behandling, viderehenvisning, også til kommuner	Region Sjælland	Praktiserende læge, sygehusafdeling speciallæge
	Klinik for Senfølger efter kræft, Odense Universitetshospital	Udredning, behandling, viderehenvisning, også til kommuner	Region Syddanmark	Praktiserende læge, Sygehusafdeling Speciallæge, Sygepleje, Fysioterap.
	Klinik for Senfølger efter kræft Vejle Sygehus, Sygehus Lillebælt	Udredning, behandling, viderehenvisning, også til kommuner	Region Syddanmark	Praktiserende læge, sygehusafdeling speciallæge
	Klinik for Senfølger efter kræft Sydvestjysk Sygehus, Esbjerg	Udredning, behandling, viderehenvisning, også til kommuner	Region Syddanmark	Praktiserende læge, sygehusafdeling, speciallæge, kommuner
	Klinik for Senfølger Sygehus Sønderjylland, Sønderborg	Udredning, behandling, viderehenvisning, også til kommuner	Region Syddanmark	Praktiserende læge, sygehusafdeling speciallæge, kommuner
Senfølger til brystkræft	Det nationale forskningscenter for brystkræftsenfølger Rådgivningsenheden for brystkræftsenfølger, AUH	Udredning, viderehenvisning	Hele Danmark	Praktiserende læge, sygehusafdeling speciallæge
	Klinik for senfølger efter kræft Herlev Hospital	Udredning, behandling, viderehenvisning, også til kommuner	Kun dem som hører til Herlev Hospital	Onkologisk læge i brystkræft amb. Herlev; På sigt Praktiserende læge
Senfølger til kræft i bækkenorganer	Klinik for Senfølger til Kræft i Bækkenorganer Aarhus Universitetshospital	Udredning, behandling, viderehenvisning	Region Midt, second opinion hele Danmark	Praktiserende læge, sygehusafdeling speciallæge
Senfølger til kræft i bækkenorganer	Klinik for Senfølger til Kræft i Bækkenorganerne Aalborg Universitetshospital	Udredning, behandling, viderehenvisning	Region Nordjylland	Praktiserende læge, sygehusafdeling speciallæge
Senfølger til kræft i tyk- og endetarm	Klinik for Senfølger for kræft i tyk- og endetarm Herlev Hospital, klinik 3	Udredning, behandling, viderehenvisning, også til kommuner	Region Hovedstaden	Praktiserende læge, sygehusafdeling speciallæge
Senfølger til hoved/halskræft	Senfølgeklinik i afdeling for kræftbehandling. Herlev Hospital, klinik 1	Udredning, behandling, viderehenvisning, henvisning til regionalt kommunikationscenter	Region Hovedstaden. Med hoved/halskræft, som er i forløb på Herlev.	Kommuner, intern henvisning fra eget ambulatorium
Senfølger til immunterapi	Klinik for senfølger efter immunterapi Herlev Hospital, klinik 5.	Udredning, behandling, viderehenvisning, også til kommuner	Kun dem som hører til Herlev Hospital	Sygehusafdeling

Information indsamlet af Senfølgerforeningen oktober 2023

ansvaret for deres opfølgingsforløb – et ansvar, som de mener, at sundhedsvæsenet burde have haft.

Patienter med senfølger giver udtryk for, at de ofte er kastebold mellem den onkologiske afdeling og deres praktiserende læge. Kræftpatientforeningerne efterspørger i den forbindelse, at almen praksis har en mere opsøgende indsats i forhold til opsporing og vurdering af patienternes senfølger, og her kommer DSAM's vejledning om kræftopfølgning i spil.

Hvilken rolle spiller almen praksis?

Senfølger opstår i et komplekst samspil mellem kræftsygdom, behandling og patientens komorbiditet og livssituation. Det betyder i sig selv, at den praktiserende læges sundhedsfaglige kendskab til patientens samlede helbreds-situation er meget betydningsfuld i opsporing og vurdering af patientens senfølger.

Den praktiserende læge har derfor

en central rolle i forhold til at give deres patient en systematisk kræftopfølgning, hvor de løbende kan vurdere, udrede og behandle senfølgerne. Formålet med denne systematiske opfølgning er at sikre en individuel vurdering og håndtering af patientens senfølger. Det er her yderst afgørende, at den praktiserende læge véd, hvor patienten er i sit opfølgingsforløb. Hvis patienten er ude af sygehusopfølgning, er den praktiserende læge den person, som kan sørge for, at senfølgerne vurderes af de rette fagpersoner fra relevante specialer.

Den praktiserende læges helheds- og personcentrede tilgang har en afgørende betydning for, at lægen og patienten får en fælles platform for forståelsen og betydningen af patientens senfølger. Derved opnår den praktiserende læge et unikt kendskab til patientens helbredsforhold, familie-, hverdags- og arbejdsliv, som kan have stor betydning for vurderingen af senføl-

OM SENFØLGERFORENINGEN

Foreningen holder oplæg om senfølger på konferencer, på sygehuse og i kommuner. Foreningen publicerer ny viden om senfølger i lærebøger og sundhedspolitiske tidsskrifter, og foreningen deltager i nationale senfølgerrelaterede netværk. Se mere på www.senfoelger.dk

gerne. Denne vurdering kan indgå, når lægen skal henvise til f.eks. en af landets senfølgeklinikker, speciallæger, kommunal rehabilitering eller palliation. Her har almen praksis en betydningsfuld position som gatekeeper med mulighed for nu også at kunne henvise senfølgeramte til en senfølgeklinik.

Henvisning til senfølgeklinik

Ét af senfølgeklinikkernes kriterier

BOKS 1: EKSEMPEL PÅ KOMPLEKSE SENFØLGER

Patienten har i længere tid haft tarmproblemer efter sine behandlinger for endetarmskræft, f.eks. belastende diarré, stærk afføringstrang og afføringsinkontinens. Behandling med Imodium og kostråd har ikke afhjulpet patientens symptomer. Patienten lider af stærke smerter i fødderne, dårlig balance og udmattende træthed. Patienten føler sig ikke længere i stand til at klare sit arbejde (patientopkald på Senfølgerforeningens telefonlinje).

for at modtage patienter er, at patienten har længerevarende komplekse senfølger. Boks 1 viser et eksempel på en patient, som har komplekse (både sygdomsspecifikke og generelle) senfølger. Boks 2 viser, hvordan der kan henvises til landets senfølgeklinikker.

Et andet kriterium er, at patienten er færdigbehandlet og kræftfri. Endelig er det vigtigt, at patienten er motiveret og selv ønsker specialiseret udredning og behandling for sine senfølger.

Hvor ligger senfølgeklinikkerne?

Der findes i dag en række senfølgeklinikker i Danmark – både specialiserede og generelle. Figur 1 (s. 37) viser en grafisk oversigt over landets senfølgeklinikker.

Specialiserede senfølgeklinikker

Klinik for Senfølger efter Kræft i Bækkenorganerne ved Aarhus Universitetshospital udreder og behandler patienter med sygdomsspecifikke senfølger efter kræft i bækkenorganerne. Klinikken modtager patienter fra Region Midtjylland og tilbyder second opinion for hele landet.

Klinik for Senfølger efter Kræft i Bækkenorganerne på Aalborg Univer-

sitetshospital udreder og behandler patienter med sygdomsspecifikke senfølger efter kræft i bækkenorganerne. Klinikken modtager patienter fra Region Nordjylland.

Klinik for Senfølger efter Kræft i Tyk- og endetarm på Herlev Hospital udreder og behandler patienter med sygdomsspecifikke senfølger i tyk- og endetarm. Klinikken modtager patienter fra Region Hovedstaden.

Rådgivningsenheden for brystkræftsenfølger ved Aarhus Universitetshospital udreder og viderehviser patienter med sygdomsspecifikke og generelle senfølger efter brystkræft. Klinikken modtager patienter fra hele Danmark.

I september 2023 blev to nye specialiserede senfølgeklinikker oprettet på Herlev sygehus: Senfølgeklinik for Immunterapi (klinik 5). Klinikken modtager patienter fra Region Hovedstaden og Region Sjælland. Og Klinik for Senfølger efter Kræft (klinik 3). Klinikken modtager patienter fra Region Hovedstaden.

Generelle senfølgeklinikker

I Region Sjælland og Region Syddanmark findes en række senfølgeklinikker i Roskilde, Odense, Vejle, Esbjerg og Sønderborg. Alle disse klinikker modtager patienter med både generelle og sygdomsspecifikke senfølger. Disse senfølgeklinikker kaldes til stor forvirring for "generelle senfølgeklinikker".

Du kan læse mere om senfølgeklinikkerne på Kræftens Bekæmpelses hjemmeside "Bedre Viden om Senfølger" (www.cancer.dk/bedrevidenomsenfoelger/senfoelgeklinikker).

Almen praksis er en vigtig gatekeeper for senfølgeramte

Henvisning til en senfølgeklinik er en særdeles vigtig brik i den praktiserende læges kræftopfølgning.

Efter patienternes udredning og behandling på en senfølgeklinik eller

et andet specialiseret tilbud vil der fortsat være tale om en systematisk kræftopfølgning i almen praksis. Som led i opfølgningen kan den praktiserende læge løbende vurdere patientens senfølger og effekten af igangsatte eller afsluttede senfølgebehandlinger. Senfølgeramte har virkelig brug for den praktiserende læge, som er den fagperson, der kan sikre koordinering og sammenhæng for patienterne i kræftefterforløbet.

Som gatekeeper i almen praksis kan den praktiserende læge være udfordret, fordi der fortsat mangler systematiseret viden om senfølger. På senfølgeområdet er der også stadig uklare retningslinjer for, hvem der i sundhedsvæsenet har ansvaret for og kompetencerne til at udrede og behandle patienternes senfølger. For eksempel er det uklart, hvilke ansvarsområder og kompetencer kommunerne har. Dette vil der forhåbentligt blive rettet op på, da senfølgeområdet bliver et særligt indsatsområde i Kræftplan V, hvor sektorovergange og sammenhæng vil blive en del af anbefalingerne i denne kræftplan. //

BOKS 2: SÅDAN HENVISER DU TIL SENFØLGEKLINIKKER

Udred og behandl patientens generelle senfølger.

Undersøg: Har patienten komplekse senfølger? Er patienten kræftfri?

Senfølgeklinikkerne modtager kun patienter, der er kræftfri.

Brug oversigten over landets senfølgeklinikker til at finde en relevant klinik. Send en henvisning til klinikken. Husk at skrive "senfølgeklinik" i kommentarfeltet.

Angiv hidtidige undersøgelser og behandlinger, som er forsøgt prøvet i forhold til patientens senfølger.